

Tyana (Kemerhisar) Kazısı Geç Osmanlı Dönemi Fincan ve Lüle Buluntuları

Yunus Emre Karasu^{a, b}, Nesrin Aydoğan İşler^c

Özet

Niğde ilinin Bor ilçesine bağlı Kemerhisar beldesinde yapılan Tyana Antik Kenti kazı çalışmaları 2001 yılında başlamış olup günümüzde de devam etmektedir. Yapılan çalışmalarda Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait kalıntılara ulaşılmıştır. Arap akınları sırasında ve ilk Türk fetihleri döneminde Bizanslarla yapılan mücadeleler sonucunda bölge sık sık el değiştirmiştir. Bu sebeple de bir dönem önemini yitirerek harap bir durumda kalmıştır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemlerinde ise mevcut seramik buluntular bölgenin tekrar önemini kazandığını göstermektedir. Beylikler döneminden sonra Geç Osmanlı dönemine kadar bölgedeki buluntu sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Kazı çalışmalarında ele geçirilen Geç Osmanlı dönemine ait fincan ve lüle buluntuları bölgede bu dönemde aktif yaşamın devam ettiğine işaret etmektedir. Fincanlar yanı sıra serigrafi bezemeli örnekler ile lüleler bölgede bu dönemde ekonomik geliri yüksek kişilerin de yaşamış olabileceğine işaret etmektedir. Çalışmamızda ilk kez ele alınacak ve kapsamlı şekilde incelenecek fincan ve lüle buluntuların bölgedeki Geç Osmanlı dönemi yerleşimine ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Tyana
Kemerhisar
Fincan
Lüle

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 05.04.2022
Kabul Tarihi: 21.09.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1098801

Late Ottoman Cup and Pipe Finds in Tyana (Kemerhisar) Excavations

Abstract

Tyana Ancient City excavations in Kemerhisar town of Bor district of Niğde province started in 2001 and continue today. During the studies, the remains of the Roman, Byzantine, Anatolian Seljuk, Principalities and Ottoman periods were reached. During the Arab raids and the first Turkish conquests, the region changed hands frequently as a result of the struggles with the Byzantines. For this reason, it lost its importance for a period and remained in a dilapidated state. In the Anatolian Seljuk and Principalities periods, the existing ceramic finds show that the region regained its importance. It is seen that the number of finds in the region after the Principalities period until the Late Ottoman period was almost non-existent. The cup and bowl finds from the Late Ottoman period, which were found during the excavations, indicate that active life continued in the region during this period. In addition to the cups, serigraphy decorated samples and bowls indicate that people with high economic income may have lived in the region during this period. It is thought that the cup and bowl finds, which will be discussed for the first time and examined in detail in our study, will shed light on the Late Ottoman period settlement in the region.

Keywords

Tyana
Kemerhisar
Cup
Pipe

About Article

Received: 05.04.2022
Accepted: 21.09.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1098801

^a İletişim Yazarı: yekarasu@beu.edu.tr

^b Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, ORCID ID: 0000-0001-9604-6510

^c Dr. Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-7763-3696

Giriş

Tyana kazı çalışmaları 2001 yılında başlayıp günümüzde de devam etmektedir. Kazı çalışmalarında ele geçirilen Türk-İslam dönemi mimari kalıntılarıyla seramik, fincan, lüle gibi buluntuları hakkında günümüze kadar kapsamlı herhangi bir yayın yapılmamıştır. Mevcut buluntulara genellikle yüzeysel olarak değinilmiştir. Bölgenin ağırlıklı olarak Roma ve Bizans dönemlerindeki gelişimi göz önüne alınarak kazı çalışmalarında bu dönemlere ait buluntular incelenmiştir. Çalışmamızda Osmanlı dönemi kültür tabakasına ait buluntular ilk kez ele alınmıştır. Osmanlı dönemi taşra hayatı ve bölgesel yapı hakkında önemli bilgiler sunan buluntuların tanıtılması bu dönem yerleşim arkeolojisine de katkı sağlayacaktır. Osmanlı döneminde sıklıkla tercih edilen kahve ile tütün kültürünün merkez bölgelerde olduğu gibi taşrada da yaygın şekilde mevcut olduğu görülmektedir. Kemerhisar'da ortaya çıkarılan Osmanlı dönemi buluntularının üretim yeri ve kalitesi, bu ürünleri kullanan kişilerin sosyo-ekonomik yapıları hakkında bilgi sahibi olmamıza katkı sağlamaktadır.

Tyana kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan Osmanlı dönemine ait buluntuların azlığı detaylı değerlendirmeler yapılmasını zorlaştırmakla birlikte bölge yerleşimi hakkındaki yazılı kaynaklarda yer alan bilgileri desteklemektedir. Ancak Avrupa üretimi örnekler ile kaliteli sayılabilecek fincan buluntuları, köy statüsünde olmasına rağmen bölgede ekonomik geliri yüksek kişilerin varlığını göstermektedir. Mevcut veriler bölge yerleşimi ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında sınırlı bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır. Kazılan mekanlarla bağlantılı olduğu düşünülen buluntuların, kazı alanının genişletilmesiyle birlikte daha detaylı şekilde değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Niğde Kemerhisar Tarihçesi

Günümüzde üzerinde Kemerhisar Beldesi'nin bulunduğu bir höyük yerleşimi olan Tyana, Niğde ili Bor ilçesi yakınlarında bulunmaktadır. MÖ 2. binyıla kadar uzanan bir geçmişe sahip olan höyük, farklı dönemlerde çeşitli kültürlerin buraya yerleşmesiyle 10 metre kadar yükselmiş yapay bir tepe görünümündedir. Hitit metinlerinde "Tuwanuva" olarak geçen ve zamanla Tuwana ve Tyana şekline dönüşen yerleşimin adı Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Döneminde önce Kilisehisar, Cumhuriyetle birlikte ise Kemerhisar ismini almıştır (İşler, 2019, s. 108; Doğanay & İşler, 2019, s. 641; Açıkgöz, 2019, s. 21). Batısında Konya ve Aksaray, doğusunda Kayseri, kuzeyinde Nevşehir, güneyinde ise Mersin ve Adana illeri bulunan Niğde, güneyindeki Gülek Boğazı ile ticaret merkezi olan Kayseri'yi güney kıyılarına ve Suriye'ye bağlayan konumu ile tarihte Kapadokya ve Kilikya arasında önemli bir geçiş bölgesi olmuştur (Soydan, 2016, s. 56). Kemerhisar ise kuzeyde Melendiz dağları, güneyde Torosların Bolkar dağları uzantıları arasında, deniz seviyesinden 1100 metre yüksekliğindeki plato alanı içinde konumlanır. Roma ve Bizans dönemlerinde Kilikya'yı Kapadokya'ya bağlayan tarihi yollardan biri üzerinde olması nedeniyle stratejik olarak önemli bir konuma sahiptir. Tyana adı Hitit metinlerinde MÖ 1680 yılında görülmeye başlamış, yerleşim bugüne değin iskân görmeye devam etmiştir (İşler, 2019, s. 108). Sınır kenti olması ve ticaret yolu üzerinde bulunması nedeniyle şehir çok fazla el değiştirmiştir.

Bizans döneminde de dini nüfuz açısından önemli bir merkez olarak öne çıkan Tyana yerleşimi bu dönemde Kapadokya eyaletinin sınır bölgesinde önemli bir kale olup Kapadokya piskoposlukları arasında yer alıyordu (Korkmaz, 2004, s. 103). MS 325'te başpiskoposluk merkezi haline gelen Tyana, 372 yılında Kapadokya Bölgesi'nin kuzey ve güney olarak

ayrılması ile Küçük (Güney) Kapadokya'nın başkenti olmuştur (İşler, 2019, s. 108). Tyana'nın Niğde'nin en eski yerleşim yeri olduğu belirtilmekle birlikte Hitit, Frig, Pers, Makedonyalılar, Pontus Krallığı ve Roma İmparatorluğu, Arap akınlarının başlamasıyla ise önce Emeviler ardından ise Abbasiler bölgeye egemen olmuştur. (Oflaz, 2007, s. 92; Ostrogorsky, 2011, s. 193).

Niğde Sancağı tahrir defterlerinde kayıtlı İftiyan ve Kilisehisar köyleri de 11.-13. yüzyıllarda harap Tyana şehri üzerine Türklerin yerleşmesiyle kurulmuş olmalıdır. Kuruluş tarihi kesin bilinmeyen Kilisehisar köyünün bulunduğu Orta Anadolu bölgesi Büyük Selçuklu, Danişmendli, Anadolu Selçuklu, İlhanlı, Eretnalı ve Karamanlı elinde kalmıştır. 1367'de Kilisehisar köyü ile birlikte Niğde bölgesini Eretnalılar'dan alan Karamanoğulları bu bölgede 1470 yılına kadar hakim olmuşlar, daha sonra Niğde ile birlikte bu köy de Osmanlı hakimiyetine girmiştir (Korkmaz, 2004, s. 105; Oflaz, 2007, s. 93). Karaman ülkesinin kalan bölümlerinin fethi, Fatih Sultan Mehmet zamanında 1474'de tamamlanmıştır. Buna rağmen Karamanoğlu hanedanından Kasım Bey'in 1483 yılında ölümüne kadar, bölge üzerindeki hakimiyet iddiaları sürmüştür, Niğde vilâyetinin de yer aldığı Karaman eyâletinin kuruluşu II. Bayezid döneminde gerçekleşmiştir (Korkmaz, 2004, s. 105).

Beylikler döneminde Tyana'da 1415 yılına ait kayıtlarda 3 mahalle ismi kaydedilmiştir, 15.yüzyıl sonunda ise 29 mahalle olduğu bilinmektedir. (Topal, 2017a, s. 707). Ayrıca Kilisehisar 1476, 1500, 1507 yıllarında Niğde vilayetine; 1518, 1584 yıllarında ise Bor nahiyesine bağlı bir köy statüsündedir (Korkmaz, 2004, s. 106-107). 16.yüzyıla ait vakıf defterinde ise Kemerhisar'da Ahi Mahmut Zaviyesi'nin ve Sinan Bey Cami'nin olduğu görülmektedir (Korkmaz, 2004, s. 128; Topal, 2017b, s. 29) Kilisehisar Osmanlılara geçtikten sonra bir köy konumunda kalmıştır (Öcal, 2010, s. 400). Cumhuriyetle birlikte, Kilisehisar adı değiştirilerek, Kemerhisar adı verilmiş, Bor ilçesine bağlı kasaba merkezi olmuştur. Tarihi kaynaklar ve günümüze kalan mimari anıtlar buradaki yerleşimin Hititler Dönemi'nden günümüze kadar devam ettiğini gösterir (Doğanay & İşler, 2019, s. 639). Günümüzde höyük üzerinde yaşam sürdürülmekte olup önceki dönemlere ait kalıntıların büyük kısmı toprak altındadır.

Tyana Kazı Çalışmaları ve Türk-İslam Dönemi Mimari Kalıntıları

Tyana kentindeki arkeolojik kazılar Padova Üniversitesi'nde görevli Prof. Dr. Guido Rosada başkanlığındaki İtalyan ekip tarafından 2001 yılında başlatılmış, bu kazılarda kentin güneyindeki Roma Hamamı çıkartılmış, kuzeydoğudaki su kemerlerinin kente girdiği bölgede kamulaştırma yapılarak Türk Dönemi konutları yıkılmış, kentin duvarlarının bir bölümü meydana çıkartılmıştır (Doğanay & İşler, 2019, 642). İtalyan ekibin 2013 yılında kazı çalışmalarına son vermesiyle 2016 yılından itibaren, Aksaray Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Osman Doğanay'ın başkanlığında kazı çalışmalarına devam edilmektedir (Doğanay vd., 2019, s. 185; Doğanay vd., 2020, s. 613). Yapılan kazılarla Hristiyanlık Dönemi'ne ait bir kilise, vaftizhane ve ek yapılar ve geç antik çağa ait sur kalıntıları çıkartılmış olup, kilisenin en az üç farklı inşa dönemine sahip olduğu, ilk evrenin, kentin piskoposluk merkezi haline geldiği 4. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir (Doğanay & İşler, 2019, s. 643). Tüm yerleşim alanınının 1., 2. ve 3. Derece arkeolojik sit olarak tescili yapılmıştır. 2001 yılı kazı çalışmalarından günümüze kadar bölgede Roma ve Bizans dönemi yanı sıra Türk-İslam dönemine ait yapı kalıntılarında ulaşılmıştır. Roma dönemine ait bir hamam, su kemeri ve bir kilisesinin kalıntısı günümüzde de mevcuttur (Rosada, 2004, s.269-272; Rosada, 2005, s.157-160; Rosada, 2006, s.435-439;

Doğanay & Eraslan, 2018, s. 307). Bugün de bir bölümü ayakta olan su kemerleri ile su, iki mil uzaklıktaki büyük bir kaynaktan Tyana şehrindeki büyük sarnıca, buradan da şehir içi şebeke ile bütün mahallelere ulaşıyordu (Texier, 2002, s.89). Türk-İslam Dönemi yapıları ise 14-15.yüzyıla ve 17-18.yüzyıl Osmanlı dönemine tarihlenen sivil konut mimari örneklerinden oluşmaktadır (Rosada & Lachin, 2009, s. 4). Özellikle kilisenin yer aldığı mekan üzerinde kilisenin giriş kapısı içinde, güney girişinde, kuzey ve orta nefinde muhtemelen Osmanlı dönemine ait olduğu düşünülen mimari kalıntılar mevcuttur. Ayrıca kilisenin yanında Osmanlı dönemine ait iki katlı yapılar da bulunmaktadır. Yapılar genel olarak sivil mimari örnekleri olmakla birlikte kilise orta nefi üzerinde bulunan muhtemelen Selçuklu ya da Beylikler dönemine ait bir mekanın, Türk-İslam döneminde ambar ve yemek pişirmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mevcut buluntular incelendiğinde bölgede ilk Türk-İslam yerleşimlerinin, bölgenin jeopolitik konumu da göz önüne alındığında, 13.yüzyılın başlarında başladığı ve 15.yüzyıl sonuna kadar yoğunluk kazandığı muhtemel görünmektedir. Özellikle Beylikler ve Erken Osmanlı döneminde yoğun bir yerleşimin olduğu düşünülmektedir.

Fotoğraf 1. Kuzey Nef Türk Evi Temelleri ve Döşemesi ve Türk-İslam Dönemi Ambar Mekanı

Fotoğraf 2. Osmanlı Dönemi Ev Yapı Temelleri

Roma Dönemi'nde yapıldığı ve Bizans döneminde de aktif olarak kullanıldığı anlaşılan kilisenin bölgedeki Türk fetihlerinden sonra mevcut durumunu bir süre korumuş olabileceği tahmin edilmektedir. Beylikler döneminde alanın bu kısmı ve çevresinde yapı faaliyetlerinin artmış olması da muhtemel görünmektedir. Beylikler dönemine ait olabileceği tahmin edilen ambar ve yemek pişirmek için kullanıldığı düşünülen mekanın duvarlarında harç kullanılırken Osmanlı mimari yapı kalıntılarında harç çok fazla görülmemektedir. Osmanlı

dönemine tarihlendiği düşünölen yapılarda harçsız kuru duvar ve taş malzemeyle birlikte ahşap hatıl kullanılmaktadır. Bölgenin özellikle Geç Osmanlı döneminde önemini yitirerek köy statüsüne gerilemesi bölgedeki yapı kalıntılarının mevcut konuma uygun olarak yer yer devşirme malzemeyle yapılmış olabileceğini göstermektedir. Ancak özellikle konumuz buluntuları üst gelir grubunda yer alan kişilerin de bu mekanlarda ya da çevresinde yaşamış olabileceğini göstermektedir. Geç Osmanlı dönemi taşra köy yaşamının yerel bir örneğini yansıtan Kemerhisar bölgesinde yakın tarihli mimari yapıların olduğu da görölmektedir. Bölgenin Geç Osmanlı döneminde önemini yitirmeye başlamasıyla birlikte arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla güherçile madeni sebebiyle Osmanlı Devleti için askeri açıdan önemini koruduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 3. Kilisenin Kuzey Nefi Üzerindeki Türk-İslam Dönemi Yapıları

Geç Osmanlı dönemine ait olduğu düşünölen mimari kalıntıların büyük kısmı konut yapılarına aittir. Farklı boyutlardaki taşlar moloz duvar oluşturacak şekilde dizilmiştir. Bazı örneklerin taş zemin döşemeleri de günümüze ulaşmakla birlikte özellikle Cumhuriyet döneminde inşa edilen yapılarda da benzer uygulamalar görölmektedir. Bölgenin Kemerhisar ve Kemerhisar olarak anılmasında Roma ve Bizans döneminden kalma su kemeri ve kilisenin etkili olduğu anlaşılmakla birlikte bölgede birden fazla kilisenin mevcut olabileceği de düşünölmektedir. Ayrıca bölgede ilk Türk yerleşimlerinin de bu bölge civarına yapılması muhtemel görünmektedir.

Fotoğraf 4. Kilisenin Giriş Kapısı İçine Yapılan ve Kilisenin Diakonikon'una Bitişik Türk-İslam Dönemi Konut Yapıları

Fotoğraf 5. Kilisenin Yanında Bulunan Geç Dönem Konutları

Mevcut veriler ışığında kazı çalışmalarından elde edilen mimari, seramik, metal, cam buluntular neticesinde beş farklı kültür tabakası tespit edilmiştir. Bu kültür tabakalar;

- 1.Roma Dönemi (3-4.yüzyıl)
- 2.Bizans Dönemi (5-11.yüzyıl)
- 2.Anadolu Selçuklu Dönemi (13.yüzyıl)
- 3.Beylikler Dönemi (14-15.yüzyıl)
- 4.Klasik ve Geç Osmanlı Dönemine (16-19.yüzyıl) aittir.

Seramik ve Fincan Buluntular

Sıraltı Boyama Bezeme Teknikli Örnekler

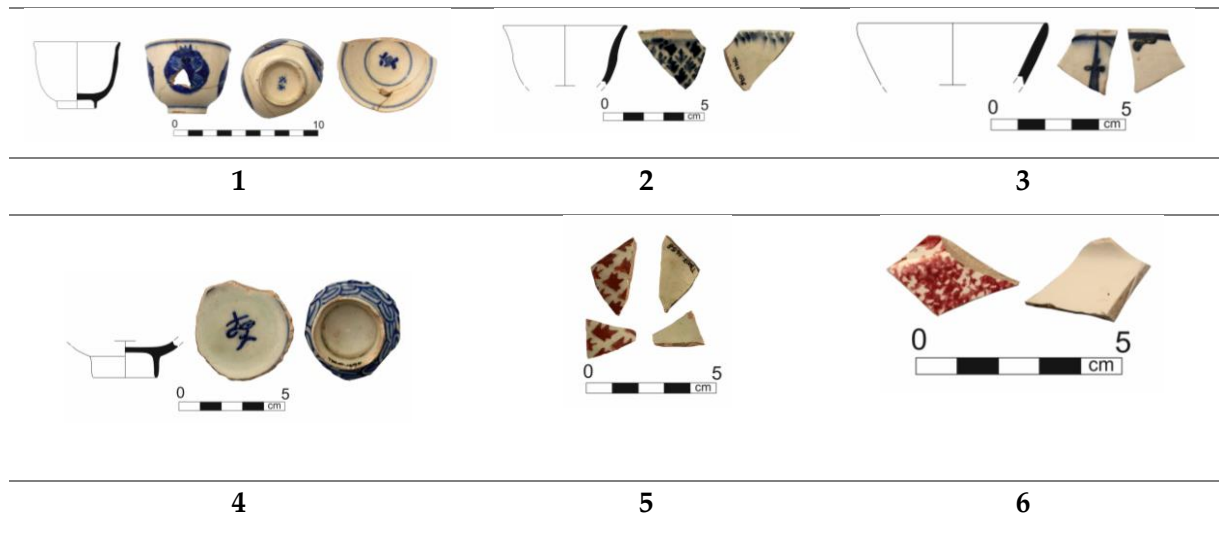
Tyana kazı çalışmalarında 2001-2018 yılları arasında toplam 22 fincan parçası ele geçirilmiş olup bu örnekler içerisinde form ve bezeme yönünden veri sunan buluntular çalışmamızda incelenmiştir. Ayrıca küçük parçalar halinde ele geçirilen çok sayıda fincan parçası da bulunmaktadır. Katkılı örnekler yanı sıra fritli hamur yapısına sahip porselen buluntular da mevcuttur. Hamur özellikleri bakımından kireç ve kum katkılı olan örnekler devetüyü rengindedir. Gevşek dokulu ve iyi pişmiş bir hamur yapısına sahip olan fincanlarda form özellikleri bakımından farklılıklar görülmekle birlikte oval veya konik gövdeli fincanlar dışa veya içe çekik ağız kenarlıdır. Halka kaideli olan fincan ayakları ise düz veya içe çekik kenarlı şekildedir. Fincan buluntularının iç ve dış yüzeyinde bitkisel ve geometrik bezemelerin kullanıldığı görülmektedir. Daire şeklindeki şerit ve bordürler ile kompozisyonları sınırlandıran ya da bölen şerit bezemeler arasında şakayık, üzüm salkımı, natüralist çiçek ve yaprak motifleri gibi bitkisel bezemeler yer almakta ve kompozisyonlar kıvrım dallarla birbirine bağlanmaktadır. Renksiz şeffaf sırlı fincanlarda sıraltı bezemelerde tek ya da iki renk kullanıldığı görülmektedir. Sıraltıya tek renkli boyama bezemelerde lacivert, kiremit kırmızısı renkleri görülmekle birlikte bir örnek sıraltıya lacivert boyalı olup sırüstü altın yaldızlıdır. (Kat. No 8) Sıraltıya iki renkli boyama bezemeler siyah konturlarla sınırlandırılmış olup lacivert renkle boyanmıştır. (Kat. No 7, 9) Kazı çalışmalarında ele geçirilen fincan buluntularının Kütahya ve Avrupa üretimi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca fritli hamur yapısına sahip bir dip parçası da ele geçirilmiştir. (Kat. No. 11) Kahvenin Osmanlı topraklarına girmesiyle birlikte fincan üretiminin arttığı ve Çin, Avrupa ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde üretiminin yapıldığı bilinmektedir. Yoğun şekilde ticaretinin de yapıldığı

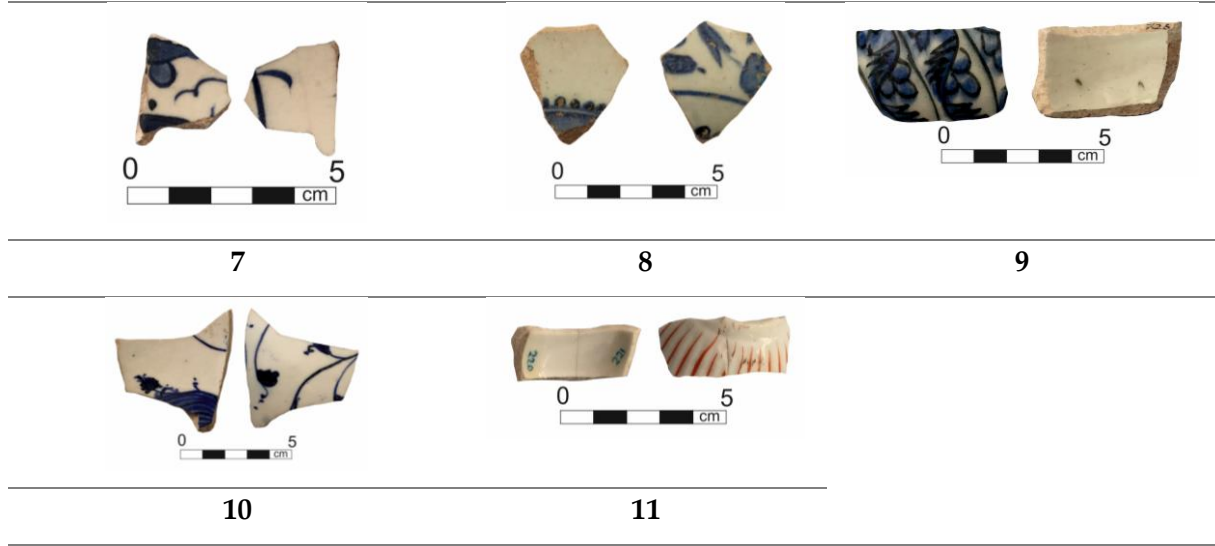
görülen fincan buluntularının kayıtlarda boyut ve kalitelerine göre tanımlandığı görülmektedir (Ward, 2004, s. 193-198; Yenişehirlioğlu, 2020, s. 396). Tyana kazı çalışmalarında ele geçirilen fincan buluntularının standart boyutlarda ve orta kalitede işçiliğe sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 1. Fincan Buluntuların Özellikleri

Kat. No.	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkısı	Pişme Derecesi	Çap
1	Sıraltı Boyama	10 YR 8/1	Kireç, Kum	İyi	A.: 6 cm D.: 3 cm
2	Sıraltı Boyama	10 YR 8/1	Kireç, Kum	İyi	A.: 6 cm
3	Sıraltı Boyama	10 YR 8/1	Kireç, Kum	İyi	A.: 7 cm
4	Sıraltı Boyama	10 YR 8/3	Kireç, Kum	İyi	D.: 3 cm
5	Sıraltı Boyama	10 YR 8/1	Kireç, Kum	İyi	-
6	Sıraltı Boyama	10 YR 8/1	Kireç, Kum	İyi	-
7	Sıraltı Boyama	10 YR 8/1	Kireç, Kum	İyi	-
8	Sıraltı ve Sırüstü Boyama	10 YR 8/3	Kireç, Kum	İyi	-
9	Sıraltı Boyama	10 YR 8/1	Kireç, Kum	İyi	-
10	Sıraltı Boyama	10 YR 8/1	Kireç, Kum	İyi	-
11	Sıraltı Boyama	N	Katkısız	İyi	-

Tablo 2. Fincan Buluntuları

Kat. No 1: Büyük kısmı mevcut olan fincan parçasının dış yüzeyinde belirli aralıklarla yerleştirilmiş büyük boyutlu şakayıklar yer almaktadır. İç yüzeyinin ağız kısmı tek sıra şeritle sınırlandırılmış olup dip kısmında daire şerit içerisinde sitilize bitkisel bezeme görülmektedir. Dip kısmının dış yüzeyinde ise Kütahya üretimi fincanlarda görülen usta işareti bulunmaktadır (Carswell, 1972, s. 20; Kürkman, 2005, s. 266-270; Bilgi, 2006, s. 41, 73; Gök, 2015a, s.45-48; Gök, 2015b, s. 32-35; Bilgi & Zambak, 2018, s. 103-470; Uçar, 2019a, s. 365-386). Ayrıca iki farklı işaretin bulunduğu monogram da üst kısımda yer alan şekil ilk bakışta iki kılıcın birbirini çapraz şekilde kesmesiyle oluşan Meissen amblemini anımsatmaktadır. (Hooper & Phillips, 1894, s.76-79; Grollier & Popoff, 1927, s. 91-93)

Kat. No 2: Fincan ağız parçasının iç yüzeyinde ağız kısmına yakın alanda şerit şeklinde yerleştirilmiş kısa paralel çizgiler yer almaktadır. Dış yüzeyinde ise ağız kısmında yer alan şeridin altında birbirini tekrar eder şekilde natüralist yaprak bezemeler bulunmaktadır.

Kat. No 3: Büyük kısmı mevcut olmayan fincan parçasının iç yüzeyinde sitilize bezemeler yer almaktadır.

Kat. No 4: Dip parçasının dış yüzeyinde zencirek benzeri geçme kompozisyonlar iç yüzeyinde ise merkezde Kat. No 1'de yer alan bezemeye benzer şekilde monogram benzeri bitkisel bezemeler bulunmaktadır.

Kat. No. 5: Küçük parçalar halinde ele geçirilen fincanın dış yüzeyinde Kat. No 2'ye benzer şekilde birbirini tekrar eden natüralist yaprak bezemeler bulunmaktadır.

Kat. No 6: Fincan parçasının dış yüzeyinde yer alan bezemeler natüralist bitkisel bezemeleri çağrıştırmaktadır. Ayrıca bezeme ve kompozisyon özellikleri dikkate alındığında Avrupa üretimi sponge örneklerini andırır şekildedir.

Kat. No 7: Fincan parçasının iç ve dış yüzeyinde sitilize bitkisel bezemeler yer almaktadır.

Kat. No 8: Fincan gövde parçasının iç yüzeyinde dış kısmı dilimli yarım dairelerden oluşan bir bordür, dış kısmında ise kıvrım dallarla birbirine bağlanan natüralist bitkisel bezemeler yer almaktadır.

Kat. No 9: Fincan parçasının dış yüzeyinde dikey şekilde birbirine paralel şeritler arasına sivri hançer yapraklar ve üzüm salkımlarının tekrarlanmasıyla oluşan bezemeler yerleştirilmiştir.

Kat. No 10: Fincan gövde parçasının iç yüzeyinde şakayık benzeri bezemeler, dış yüzeyinde ise kıvrım dallarla birbirine bağlanan natüralist bitkisel bezemeler yer almaktadır.

Kat. No 11: Fincan dip parçasının dış yüzeyi kalıpla ya da oyularak istiridye kabuğu şeklinde bezenmiştir. Almanya üretimi Türk fincanları olarak isimlendirilen örneklerle benzerlik göstermekle birlikte Harput Kalesi ve Alanya Kale kazısında da benzer örnekleri bulunmaktadır. (Hoffman, 1980, s. 137-140; Sevin vd., 2011, s.181; Oral, 2014, s. 459)

Serigrafi (Transfer Baskı) Bezemeli Örnekler

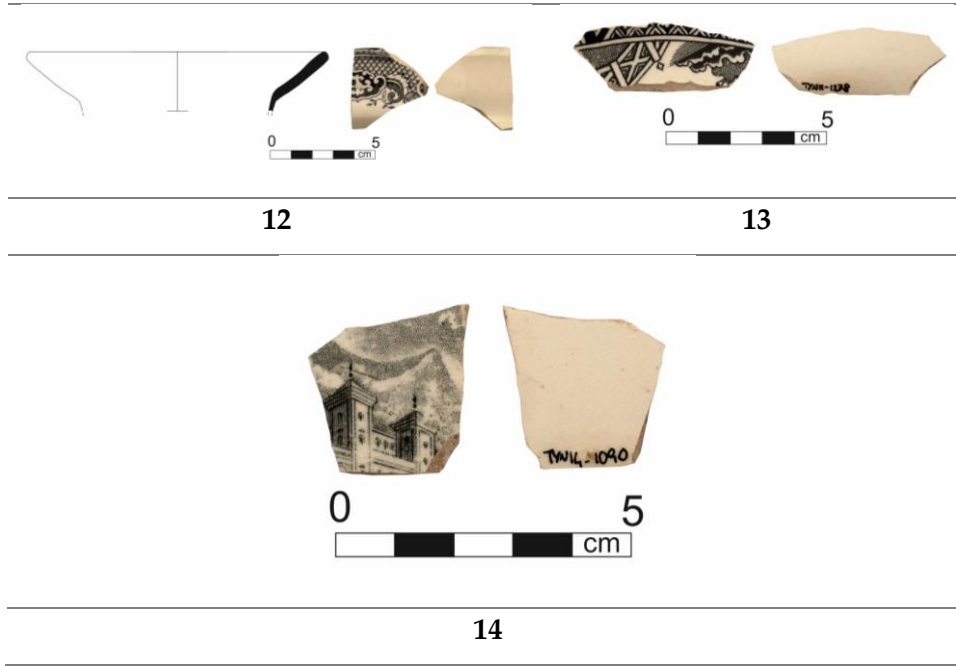
Serigrafi (transfer baskı), boya ve sırların çeşitli işlemlerden sonra ince metal, özel dokulu naylon veya ipek elek üzerinde hazırlanmış desenlerin bezeme yapılacak yüzey üzerine aktarılması ile yapılan tekniğe verilen isimdir (Sevim, 2015, s. 106). Bu teknikte desen kopya kağıdı aracılığıyla bakır bir levhaya kazınır, baskı ise ya sır üstüne ya da sıraltına uygulanır (Samford, 1997, s. 2). Kökeni kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk örneklerin deri, karton, plastik, kağıt, metal gibi çeşitli malzemeler üzerine yapılmış olduğu ve Eski Mısır, Roma, Çin, Japon sanatlarında kullanıldığı görülmektedir (Pekmezci, 1992, s. 9). 1733-1797 yılları arasında I. Josiah Spode Staffordshire'deki Spode fabrikasında kaliteli porselen hamuru olan kemik porseleni ve sıraltına mavi baskı sürecini başarıyla tamamlamış, 1780'de çeşitli türlerde seramik bünyeler üzerinde sıraltı baskılı ürünler piyasaya sürmüştür (Ersoy, 2012, s. 95). Uzakdoğu, oryantal, barok çiçekler, denizde yelkenliler ile kırsal, mimari ve mitolojik sahneler kobalt mavi, açık yeşil, kırmızimsı pembe, kahverengi, gri gibi renklerle işlenerek serigrafi tekniğiyle yüzeylere aktarılmıştır (Doğer, 2008, s. 36). 18.yüzyılda İngiliz seramik ustalarının ortaya çıkardığı bu teknik ucuz, kaliteli ve gösterişli olması sebebiyle sıklıkla tercih edilmiştir (Gök, 2011, s. 79). Avrupa'da 1750'lerden itibaren uygulanmaya başlanmış olup 19.yüzyıl boyunca yaygın şekilde üretilmiştir (Gök, 2018, s. 337-338). Serigrafi tekniğiyle birlikte seri üretime geçilmiş ve pahalı fiyatları sebebiyle sadece varlıklı kişiler tarafından alınabilen Çin porselenlerinin taklitleri daha ucuza yapılabilmıştır (Meriç, 2021, s. 139). Ayrıca transfer baskı tekniğinde Chinoiserie stilinde Çin porselenlerindeki bezemelerin aynen tekrarlandığı ya da Çin betimleme geleneğine uygun Avrupalı tasarımlar yapıldığı bilinmektedir (Ersoy, 2012, s. 96).

Tyana kazı çalışmalarında üç parça serigrafi (transfer baskı) bezeme teknikli fincan ve tabak parçaları ele geçirilmiştir. Avrupa tarzı mimari yapılar yanı sıra barok, rokoko tarzı bezemeler ve Çin bulutlarının yer aldığı kompozisyonlar siyah renkli şekildedir. Temiz hamurlu olan seramiklerde beyaz renkli zemin ile kontrast oluşturacak şekilde siyah renkle yapılan bezemeler oldukça kaliteli işçiliğe sahiptir. Benzer örnekleri Smyrna Agorası (18-20.yüzyıl başı) (Gök, 2011, s. 79-80; Meriç, 2022, s. 166,169; Doğer, 2008, s. 52; Doğer, 2009, s.229), Eski Van Şehri (Melek, 2020, s. 76-78), Sinop Balatlar (Gök, 2018, s.338-339, 345), Alanya Kalesi (Oral, 2014, s. 454), Harput (Sevin vd., 2011, s.182-183) gibi çeşitli bölgelerde görülen serigrafi teknikli buluntuların 18-19.yüzyıla ait olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 3. Serigrafi (Transfer Baskı) Teknikli Seramiklerin Özellikleri

Kat. No.	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkısı	Pişme Derecesi	Çap
12	Serigrafi	7.5 YR _/2 9,5	Kireç, Kum	İyi	A.:14 cm
13	Serigrafi	7.5 YR _/2 9,5	Kireç, Kum	İyi	-
14	Serigrafi	7.5 YR _/2 9,5	Kireç, Kum	İyi	-

Tablo 4. Serigrafi (Transfer Baskı) Teknikli Seramikler

Kat. No 12: Tabak ağız parçasının iç kısmında kıvrımlı hançer yapraklar, kafes taramalar ve silitize bitkisel bezemelerden oluşan bir kompozisyon yer almaktadır.

Kat. No 13: Tabak gövde parçası olduğu düşünülen parçanın iç yüzeyinde Çin bulutları ve köprü olabileceği düşünülen mimari bir kompozisyon bulunmaktadır.

Kat. No 14: Fincan parçasının dış yüzeyinde arkasında sıra dağlar yer alan Hristiyan mimari anlayışına sahip katedral benzeri dini bir yapı yer almaktadır.

Lüle Buluntuları

Tütün yanı sıra çeşitli maddeleri içmek için kullanılan lüleler özellikle Geç Osmanlı döneminde Anadolu'nun hemen her yerinde kullanılmaktadır. Tyana kazı çalışmalarında ise toplam 5 adet lüle buluntusu ele geçirilmiştir. Mika, kireç, kum katkılı ve kırmızı hamurlu lüleler az katkılı ve gözenekli olup iyi pişmiş şekildedir. Büyük kısmı mevcut olmayan lülelerin bazılarının yuvarlak ve silindirik çanaklı olduğu tahmin edilmektedir. (Kat. No 15, 16, 19) İki parçadan oluşan kalıpla yapıldığı anlaşılan lülelerde bezemeler kalıp, rulet baskı ve oyma teknikleriyle yapılmıştır. Geometrik ve bitkisel bezemelerin yer aldığı örneklerde

özellikle çanak ve duman yolu ağız kısımlarında kafes tarama bezemelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca çiçek yapraklarını andıran bitkisel bezemelerin çanak ve duman yolu üzerinde geniş alanları bezemek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ele geçirilen lüleler üzerinde usta ve üretim yerlerine dair herhangi bir mühür veya işaret yer almazken muhtemel üretim yerlerinin İstanbul veya Balkanlar olabileceği düşünülmektedir. Benzer örnekleri Hasankeyf, Tire Kutu Han' da, Siirt Başur Höyük ve Bitlis Kalesi kazıları gibi çeşitli bölgelerde görülen lüle buluntularının 18-19.yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir (Ayhan, 2011, s. 231; Ayhan, 2010b, s. 1-22; Uçar, 2019b, s. 123; Ayhan, 2010a, s. 53; Şen ve Karasu, 2020, s.426-427).

Tablo 5. Lüle Buluntularının Özellikleri

Kat. No.	Bezeme Tekniği	Hamur Rengi	Katkısı	Pişme Derecesi	Astar
15	Kalıp	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	İyi	Kırmızı
16	Kalıp, Rulet Baskı, Oyma	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	İyi	Kırmızı
17	Kalıp	Yanmış	Mika, Kireç	İyi	Kırmızı
18	Kalıp	5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	İyi	Kırmızı
19	Kalıp, Rulet Baskı	2.5 YR 6/6	Mika, Kireç, Kum	İyi	Kırmızı

Tablo 6. Lüle Buluntuları

15

16

17

18

19

Kat. No 15: Lale ya da yarı yuvarlak çanaklı lüle parçasının duman yolunun bilezikli ağız kısmı üzerinde kafes tarama bezemeler yer almaktadır.

Kat No 16: Silindir çanaklı lülenin çanak kısmı üzerinde oyma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel dikey şeritler üzerinde rulet baskı tekniğiyle yapılmış yatay bir şerit bulunmaktadır. Duman yolunun uç kısmıysa bir bilezikle sonlanmaktadır.

Kat. No 17-18: Sadece duman yolu mevcut olan her iki lüle parçasının üzerinde sitilize yaprak motiflerini andıran bitkisel bezemeler yer almaktadır.

Kat. No 19: Yarı yuvarlak çanaklı lüle parçasının gövde kısmında birbirini tekrar eden yaprak motiflerini andıran sitilize bezemelerle, bezemelerin üzerindeki yatay şekildeki bir bordür, alt kısmında çanak ve duman yolunun birleşim yerini çevreleyen "v" şeklindeki bordür ile bilezikli duman yolu üzerindeki bordürün iç kısmı tarama bezemelerle dolgulanmıştır.

Değerlendirme

Kemerhisar beldesinde bulunan Tyana Antik Kenti'nin Kilisehisar ve Kemerhisar gibi farklı isimler verilerek Roma, Bizans, Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde önemini koruduğu anlaşılmaktadır. Bizans ve Anadolu Selçuklu dönemi arasında siyasi karmaşa sebebiyle bölgenin bir süre yerleşim bakımından önemini kaybettiği görülmektedir. Mevcut kazı buluntuları bölgenin Bizans dönemi sonrasında Anadolu Selçukluları döneminde sosyo-ekonomik açıdan ve ticari bakımdan hareketlendiğini göstermektedir. (Karasu, 2022, s.298) Mevcut kazı buluntuları ve yazılı kaynaklar Beylikler dönemi sonrasında bölgenin tekrar önemini kaybetmeye başladığını göstermektedir. Özellikle bölgenin önce Karamanoğulları sonrasında ise Osmanlı egemenliğine geçmesinden sonra, muhtemelen fetih politikaları, siyasi ve ekonomik sebepler nedeniyle önemini kaybettiği anlaşılmaktadır. Kemerhisar'da Sinan Bey Cami'sinin yanında bulunan bir hamam ve iki konak ile 19.yüzyıl sonu-20.yüzyıl başı arasına tarihlendirilen iki katlı kerpiç evler Osmanlı döneminden günümüze ulaşabilen az sayıdaki mimari örnekten bazılarıdır (Doğanay ve İşler, 2019, s.643). Ayrıca Roma ve Bizans döneminde aktif şekilde kullanılan kilise alanı üzerinde ve çevresinde Türk-İslam döneminde yoğun bir iskan faaliyeti olduğu gözlemlenmektedir. Muhtemelen Beylikler dönemi veya hemen sonrasında inşa edilen ya da yenilenen (?) Sinan Bey Camisi çevresinde mahalle şeklindeki yerleşimin geliştiği tahmin edilmektedir. Sinan Bey Camisi'ne ait ilk belge 1518 tarihli olmakla birlikte 1697-1794 yılları arasında çevresinde aktif bir yerleşimin olduğu mevcut arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. (Korkmaz, 2004, s. 128; Öge, 2010, s. 192-194) Bölgenin Osmanlı döneminde gelişiminin durduğu ve daha çok yerel halkın yaşamını sürdürdüğü bir yerleşim yeri olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Kemerhisar'da bulunan Ambartepe Höyüğü'nde

yapılan kazılarda da Osmanlı dönemine ait buluntular ele geçirilmiştir. (Çınaroğlu, 1987, s.354) Bu da bölge ve çevresindeki yerleşimin sınırlarının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Konumuz kapsamında ele alınan fincanların yanı sıra özellikle serigrafi teknikli Avrupa örnekleri ve Osmanlı üretimi lüleler bölgede Geç Osmanlı döneminde ekonomik geliri yüksek kişilerin yaşamış olabileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca buluntular Geç Osmanlı döneminde bölgedeki taşra günlük yaşamını da yansıtmaktadır. 16.yüzyıla ait tahrir defterlerinde Niğde ve çevresine çok sayıda aşiret ve cemaatin yerleşmesiyle köy sayısı ve nüfusta artış olduğu 18-19.yüzyıllarda ise iskanların azalmakla birlikte devam ettiği görülmektedir (Bayrak, 2005, s.80). 1573-1574 (H.981) ile 1823-1824 (H.1239) yılları arasında Kilisehisar bölgesinde barut yapımında kullanılan güherçile madeninin çıkartıldığı bilinmektedir (COA. A.DVNSMHN 24/275; COA. C.AS. 431/17939). Bu madenin özellikle 18.yüzyılda Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yeri olduğu da belirtilmektedir (Güven, 2004, s.403). Mevcut verilerden bölgenin Osmanlı döneminde askeri amaçla kullanılan güherçile madeninin çıkartıldığı önemli merkezlerden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Tanzimat döneminde ticaret hacmi artan Niğde sancağının en önemli gelir kaynağının tarımsal faaliyetlerden sağlanan aşar geliri ile emlak, arazi ve temettüden alınan vergilerin oluşturduğu bilinmektedir (Bayraktar, 2005, s. 142-143). Bu da Niğde dışında özellikle Kemerhisar bölgesinin 16-19.yüzyılları arasında tarım ve ağırlıklı olarak askeri açıdan önemli bir konumda olduğunu göstermektedir.

Osmanlı dönemi en önemli seramik üretim merkezlerinden birisi olan İznik özellikle 15-16.yüzyılları arasında dünyaca ünlü bir merkez haline gelmiş olup 17.yüzyıl sonlarında önemini yitirmeye başlamıştır. (Altun, 2007, s. 309) İznik Baba Nakkaş, Karamemi, Saz üsluplarını kase, tabak, testi gibi çeşitli seramiklere ve çinilere uygulayarak dönemin hakim moda kültürünü oluşturmuştur. (Atasoy & Raby, 1989) Aynı zamanda İznik üretimi örneklerin Kütahya ve Avrupa'da taklitlerinin yapıldığı İznik'te ise yer yer Çin taklidi ürünlerin üretildiği bilinmektedir (Carswell, 1998, s. 45, 62). 17.yüzyıl ortalarına kadar kaliteli üretimini sürdüren İznik'te sonraki dönemde hamurun kabalaştığı, renklerin soluklaştığı, desenlerin irileşerek özensizleştiği görülmektedir. (Sitare Turan, 1999, s. 13) İznik'te fincan üretimi de yapılmış olmakla birlikte genellikle Kütahya üretimi örneklerle oranla daha kaliteli oldukları anlaşılmaktadır. Kütahya seramik üretiminin ise 14.yüzyılda başladığı ve 18.yüzyıl başına kadar ikinci bir merkez olarak üretim yaptığı bilinmektedir. (Şahin, 1981, s. 273)

Osmanlı döneminde 18-19.yüzyılda tütün ve kahve tüketiminin arttığı görülmektedir. Tütün ve kahve gerek başkent gerekse Anadolu'nun en ücra köşelerinin hemen hepsinde halkın günlük yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur. Önemli sosyalleşme mekanlarından birini oluşturan kahvehanelerde ve insanların günlük yaşamını sürdürdükleri konutlarda kahve ile birlikte tütün içtikleri bilinmektedir. Mevcut buluntular Tyana kazı çalışmalarında ele geçirilen örneklerin kahvehane benzeri bir mekandan ziyade günlük yaşamın sürdürüldüğü sivil mimari kalıntılarıyla ilişkili olduğuna işaret eder. Osmanlı döneminde kahve ve tütün kullanımının en yoğun olduğu dönem 18-19.yüzyıla denk gelmektedir. Bu döneme ait özellikle Kütahya üretimi fincanların Anadolu'da yapılan kazı çalışmalarında yoğun olarak ele geçirildiği görülmektedir. Bu dönemlerde Kütahya fincanlarının orta halli hatta fakir halkın bile sahip olabileceği ürünler olduğu belirtilmektedir. (Gök, 2017, s. 130) Osmanlı devleti ile fincancılar arasında yapılan antlaşma fincanın önemi ve üretim yoğunluğunu göstermenin yanı sıra fincanın üretimi, bezenmesi ve sırlanma işleminin farklı ustalar tarafından yapılabildiği hakkında bilgi vermekle birlikte bu dönemdeki 24 atölyede çok sayıda

kalfayla ustanın çalıştığını gösterir (Kürkman, 2005, s. 108-115; Gülaçtı, 2018, s. 35). Seri üretimin artması ise bezeme kalitesinin yer yer düşmesine sebep olmuştur. Ayrıca Kütahya üretimi fincanlarda bulunan monogramlardan çok sayıda atölye ve ustanın var olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Kütahya üretimi fincanlar her ne kadar yaygınlaşmaya başlasa da ustanın işçilik özellikleri ile sipariş eden kişinin taleplerinin ve dönemsel olarak bezeme kalitesindeki farklılıkların da fiyatlara etki ettiği görülmektedir.

Fincan buluntularında hamur ve sır özellikleri bakımından çeşitlilik görülmezken özellikle sıraltı ve sırüstü boyama bezeme tekniklerinde görülen farklılık üretilen fincanların farklı sosyo-ekonomik gruplara hitap ettiğini ve bu doğrultuda üretilmiş olabileceğini göstermektedir. Fincanlara yerleştirilen usta işaretlerinin üretilen fincan sayısına göre alınan ücret sebebiyle olduğu belirtilmektedir (Yenişehirlioğlu, 2013, s.112). Fincanların üretim ve bezeme işlemlerinin aynı ya da farklı kişiler tarafından yapılmasının da bu durum üzerinde etkili olabileceği muhtemel görünmektedir. Ayrıca özellikle Çin ve Avrupa üretimi fincanların da Kütahya üretimi örnekler üzerinde etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Tyana kazısı fincan buluntuları ise bezeme bakımından genel olarak kalitelidir.

Kaolin, kuvars, feldspat ve beyaz kille hazırlanan yarı saydam ve beyaz renkli olan porselenin Çin’de ortaya çıktığı ve geliştiği bilinmektedir. (Şahin, 1983, s. 29) Seramik üretiminde ise gözenekli beyaz renkli hamur ve fritli porselen hamurunun tercih edildiği anlaşılmaktadır. 18.yüzyıl’dan itibaren Fransa (Sevres, Limagos, Sarreguemines, Jacop Petit, Haviland, Paris), Almanya (KPM Kraliyet Fabrikası, Meissen, Lindner, Höchst, Berlin, NYmpfenburg, Wallendorf, Ansbach-Bruckberg, Stammler), Avusturya (Viyana, Ernst Wahlliss-Alfred Stellmacher), İngiltere (Coalport, Wedgwood, J. Clementson, F. Primavesi & Son-Cardiff, Blue Willow, Staffordshire, Copeland & Garret, Annular, Sponge, Rosace), Rusya, İsveç (Röstrand), İtalya (Ginori), Hollanda (Societe Ceramique-Maestricht), Belçika (Boch Freres Keramis) gibi çok sayıda bölgede porselen üretilmeye başlamıştır (Coşansel Karakullukçu, 2007: s. 41-60; Oral, 2009, s. 60-119). Özellikle Almanya, Fransa ve İngiltere’de 1710-1814 yılları arasında sürekli bir üretim olduğu görülmektedir. (Honey, 1945, s. 247) Osmanlı’da ise İznik, Kütahya, Çanakkale, Eyüp ve Tophane’de fincan üretimi yapıldığı bilinmektedir. (Ögel ve Soley, 2014, s. 22) Geleneksel üretimin dışında ilk porselen fabrikası ise 1894 yılında II. Abdülhamit döneminde İstanbul Yıldız Sarayında kurulmuştur. (Çobanlı, 2007, s. 381) Üretilen porselenler Çin örnekleriyle rekabet edebilecek düzeyde olmakta ve Avrupa’da Osmanlı Devleti’ne yönelik olarak çeşitli üretimler yapılmaktadır. (Baykal, 2000, s.90) Avrupa’da Osmanlı pazarına yönelik yapılan bu porselen ve seramik üretiminde geniş Osmanlı coğrafyasından elde edilecek ticari gelirler etkili olmuştur. Tarihsel olarak köklü bir geçmişe sahip olan Çin porselenlerinin daha uygun ve kolay ulaşılabilir hale getirilmesi Avrupa porselenlerinin yaygınlaşmasına imkan sağlamıştır. Günlük yaşamda yaygın olarak kullanılmaya başlanan fincanlarında içinde yer aldığı çeşitli ürünlerin diplomatik armağan olarak getirildiği de bilinmektedir. (Yılmaz, 2008, s. 102-104)

Serigrafi teknikli örnekler gösterişli olmaları yanı sıra seri üretime uygun olmaları ve düşük maliyetleriyle tercih edilmeye başlanmıştır. Tyana kazı çalışmalarında ele geçirilen fincan buluntuları içerisinde Kütahya üretimi örnekler olmakla birlikte (Kat. No 1-5, 8, 9) Avrupa üretimi fincanların da (Kat. No 6, 11) bulunduğu görülmektedir. Büyük kısmı mevcut olmayan sıraltı ve sırüstü boyama fincanlar ile serigrafi teknikli örneklerde bir dip parçası dışında üretim yerine dair herhangi bir monogram yer almamaktadır. Ancak mevcut serigrafi teknikli örneklerin Meissen, Lindner ya da Sarreguemines gibi Almanya veya Fransa üretimi

olabileceği düşünülmektedir. (Geirger, 1996, s.109-110; Meriç, 2021, s.117) Buluntularda üretim yerine dair herhangi bir veri bulunmaması kökenine dair düşüncenin öngörü şeklinde kalmasına sebep olmaktadır.

Tyana kazı çalışmalarında günümüzde Kemerhisar olarak anılan beldede Geç Osmanlı dönemine ait fincan ve lüle buluntuları içerisinde Kütahya ve Avrupa üretimi olduğu anlaşılan örnekler genel olarak benzer hamur özelliklerine sahiptir. Geometrik ve bitkisel bezemelere sahip fincanlarda ise kompozisyon bakımından çeşitlilik görülmektedir. Yoğun bezemeli ve kaliteli işçilikli olan fincanlar sayısal olarak oldukça azdır. Ancak bölgenin Geç Osmanlı dönemi sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Kemerhisar beldesinin köy statüsüne sahip olduğu 18-19.yüzyıla tarihlenen buluntular kazı yapılan bölgede mevcut nüfusun yoğun olmadığını ancak ticari hareketliliğin devam ettiğini göstermektedir. Fincan buluntuları dışında transfer baskı (serigrafi) tekniğiyle yapılmış az sayıdaki tabak ve fincan parçaları bölgenin Geç Osmanlı dönemindeki konumunu göstermesi bakımından ayrıca önem arz etmektedir. Avrupa üretimi olan bu örneklerin bölgedeki varlığı ticaret yoluyla gelmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bölgede çıkarılan güherçile madeninin taşımacılık işlerinin konar-göçerler tarafından yapılmış olma ihtimali de Avrupa üretimi olduğu düşünülen örneklerin sipariş üzerine bu kişiler tarafından ticaret yoluyla getirilmiş olabileceği fikrini destekler. (Bayrak, 2005, s. 71). Ancak mevcut veriler bölgede Geç Osmanlı döneminde yerleşiminin sınırlı şekilde anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bölgenin Geç Osmanlı döneminde ticari açıdan önemini kaybetmesi Avrupa seramiklerinin hediye olarak gelmiş olabileceğini de düşündürmektedir. Ayrıca bu dönemde ticaretin aktif olduğu ve ekonomik geliri yüksek kişilerin varlığına dair işaretler Beylikler dönemi sonrasında özellikle 16-19.yüzyılları arasında bölgede belli ailelerin yaşamını sürdürmüş olabileceğini düşündürür. Kazı alanının çevresinde bulunan az sayıdaki Geç Osmanlı dönemine ait konutların varlığı bu dönem bölge yerleşiminin dikkatli incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Sonuç:

2001 yılında başlayan ve günümüzde de devam eden Kemerhisar'da yer alan Tyana Antik Kenti kazı çalışmalarında Geç Osmanlı dönemine ait mimari ve küçük buluntulara ulaşılmıştır. Yerleşim yeri göz önüne alındığında sınırlı bir alanı kapsayan kazı çalışmalarında 18-19.yüzyılları arasına tarihlendirilen fincan ve lüle buluntuları ele geçirilmiştir. Geç Osmanlı döneminde bölgedeki aktif yaşamı yansıması bakımından önemli bir yere sahip olan bu örneklerin yanı sıra serigrafi tekniğiyle yapılmış Avrupa seramikleri de bulunmuştur. Konut mimarisine ait yapılarla ilişkili olarak ele geçirilen buluntular Geç Osmanlı döneminde bölgenin köy statüsünde olmasına rağmen ticari ürünlerin geldiğini ve bölgede varlıklı kişilerin de yaşamını sürdürmeye devam ettiğini göstermektedir. Osmanlı döneminde bölgenin temelde güherçile adı verilen madenle özdeşleştiği anlaşılacakla birlikte madencilik bölge ekonomisinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Ele geçirilen buluntuların maden işiyle uğraşan görevli ya da yönetici kişilere ait olabileceği de düşünülmektedir. Anadolu'da hemen her bölgede sıklıkla karşılaşılan fincan ve lüle buluntuların bölgesel ve sayısal dağılımı Kemerhisar bölgesinin Geç Osmanlı dönemindeki statüsünü de yansıtmaktadır. Kazı çalışmalarında yeni alanların kazılmasıyla bölgenin Osmanlı dönemindeki yerleşiminin ve sosyo-ekonomik yapısının daha net şekilde anlaşılacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Açıkgöz F. (2018). Tyana Antik Kenti ve kentte gerçekleştirilen kazı çalışmalarının tarihçesi, O. Doğanay (Ed.), *Tyana: kazı ve araştırmalar I* içinde (21-23). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Altun, A. (2007). İznik Kazıları ışığında Osmanlı çini ve seramikleri. G. Öney, Z. Çobanlı (Ed.) *Anadolu'da Türk devri çini ve seramik sanatı* içinde (s. 309-325). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Atasoy, N. and Raby, J. (1989). *İznik: the pottery of Ottoman Turkey*. London: Alexandria Press.
- Ayhan, G. (2010a). Başur Höyük kazısı lüle buluntuları. *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.49-57). İstanbul: Biltur.
- Ayhan, G. (2010b). Hasankeyf kazısı lüle buluntularının değerlendirilmesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, XIX (1), 1-22. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/16528/172631>
- Ayhan, G. (2011). *Hasankeyf kazısı lüle buluntuları* (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir).
- Baykal. B. (2000). *Osmanlı porselen sanatı* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul).
- Bayrak, Ş. (2005). 18 ve 19. yüzyıllarda Niğde ve çevresinde aşiretler, eşkıyalık hareketleri ve diğer olaylar. M. Şaşmaz (Ed.), *Niğde tarihi üzerine içinde* (s.51-80). İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Bayraktar, H. (2005). Tanzimat Dönemi Niğde sancağı mali verileri ve bunların değerlendirilmesi. M. Şaşmaz (Ed.), *Niğde tarihi üzerine içinde* (s.81-143). İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Bilgi, H. (2006). *Kütahya çini ve seramikleri: Suna ve İnan Kıraç vakfı koleksiyonu*. İstanbul: Pera Müzesi.
- Bilgi, H. & Zambak Vermeersch, İ. (2018). *Kütahya: Sadberk hanım müzesi Kütahya çini ve seramik Koleksiyonu*, İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi.
- Carswell, J. (1972). *Kütahya tiles and pottery from the Armenian cathedral of st. James, Jerusalem II: a historical survey of kütahya industry and a catalogue of the decorative tiles*. Oxford: At the Clarendon Press.
- Carswell, J. (1998). *Iznik pottery*. London: British Museum.
- Coşansel Karakullukçu, D. (2007). *150 yılın sessiz tanıkları: saray porselenlerinden izler*. İ. Baytar (Ed.), M. Çakmak (Çev.), İstanbul: TBMM Milli Saraylar.
- Çınaroğlu, A. (1987). Kemerhisar-Ambartepe 1986 kazısı. *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı-I*, 351-360.
- Çobanlı, Z. (2007). Modern Türk seramik sanatı. G. Öney, Z. Çobanlı (Ed.) *Anadolu'da Türk devri çini ve seramik sanatı* içinde (381-423). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Doğanay O. & Eraslan, H. (2018). Tyana (Kemerhisar) kazıları yeniden başlarken: 2016 yılı çalışmaları. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı* (22-26 Mayıs 2017, Bursa), c.1, 305-316.
- Doğanay O., İşler, B., Körsulu, H., Aydoğan İşler N. (2019). Tyana Kazısı 2017 yılı çalışmaları. *40. Kazı Sonuçları Toplantısı* (07-11 Mayıs 2018, Çanakkale), c.3, 185-206.

- Doğanay, O. & İşler B. (2019). Geç Antik ađdan günümüze Tyana (Kemerhisar), *Akdeniz Sanat Dergisi*, (13), 639-648. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akdenizsanat/issue/49183/622197>
- Doğanay O., İşler, B., Aydoğan İşler, N. (2020). Tyana 2018 yılı kazıları. 41. *Sonuçları Toplantısı* (17-21 Haziran 2019, Diyarbakır), c.3, 613-622.
- Doğer, L. (2008). İzmir Agorası kazılarında 17-19.yüzyıl seramik buluntuları üzerine bazı gözlemler. *Sanat Tarihi Dergisi*, XVII (1) 23-54. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/16524/172499>
- Doğer, L. (2009). İzmir Agorası kazılarında Geç Osmanlı Dönemi ve Avrupa Seramik buluntuları. *Thirteenth International Congress of Turkish Art in* (s. 217-229). Budapest: Hungarian National Museum.
- Ersoy, Y. (2012). Seramik ve transfer baskı: 1750-1900. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1 (10), 93-111. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/20657/220384>
- Geirger, M. C. (1996). Origins of the Print Collection in the Meissen Archives. *Metropolitan Museum Journal*, 31, 99-126.
- Gök, S. (2011). Akdeniz ticaretinin önemli belge buluntuları: seramikler. *Sanat Tarihi Dergisi*, XX (2), 61-100. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/16531/172532>
- Gök, S. (2015a). *Kütahya ini ve seramikleri 2: Suna ve İnan Kıraç vakfı koleksiyonu*. İstanbul: Pera Müzesi.
- Gök, S. (2015b). *Smyrna (İzmir) Agorası'nda Osmanlı izleri: Kütahya seramikleri (2007-2014 kazı dönemi)*, İzmir: İzmir Büyükřehir Belediyesi.
- Gök, S. (2017). Osmanlı ve Avrupa seramikleri üzerinden bir okuma: Smyrna (İzmir) Agorası'ndaki Osmanlı yerleşiminden mutfak kapları ile günlük yaşam objeleri. *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II* içinde (s. 117-150). İzmir: Ege Yayınları.
- Gök, S. (2018). Sinop Balatlar yapı topluluğu'nda ortaya ıkarılan Avrupa seramiklerinin Batı Karadeniz ticaret ağı içerisindeki yeri. *Sanat Tarihi Dergisi*, XXVII (2), 331-347. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/40067/457874>
- Grollier, Ch. Et Popoff, A. (1927). *Rsum alphabtique des marques de porcelaines de toutes les fabriques europennes*. Paris.
- Gülaçtı, N. (2018). Kütahya seramik ve inicilik zanaat/sanatının tarihsel süreci ve gerileme nedenleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38), 31-40. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/39819/458093>
- Güven C. (2004). Niđe-Bor bölgesi'nin 1794-1799 yılları arasındaki askeri yükümlülükleri (387 no'lu bor şer'iyye siciline göre). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 391-405. Erişim adresi: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/739>
- Hofmann, F. H. (1980). *Das porzellan der Europaischen manufakturan*. Berlin: Propylaen.
- Honey, W. B. (1945). The origin and affiliations of the European porcelain-factories. *Burlington Magazine*, 87, 245-247.
- Hooper, W. H. & Phillips, W. C. (1894). *Pottery and porcelain*. London.

- İşler, B. (2019). Tyana (Kemerhisar) kazılarında ele geçen kemik sarraf terazileri, O. Doğanay (Ed.), *Tyana: Kazı ve Araştırmalar I* içinde (s. 107-119). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Karasu, Y. E. (2022). Niğde/Tyana (Kemerhisar) kazısı Türk-İslam dönemi seramikleri. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 31, 277-317. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2088113>
- Korkmaz, M. (2004). XVI. yüzyılda Kilisehisar: Bizans şehrinde Osmanlı köyüne. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (11), 97-134. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/863984>
- Kürkman, G. (2005). *Toprak, ateş, sır: tarihsel gelişimi, atölyeleri ve ustalarıyla Kütahya çini ve seramikleri*. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı.
- Melek, Ş. (2020). *Eski Van şehri, kalesi ve höyüğü kazılarında bulunan porselenler (2013-2014, 2017)*, Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van).
- Meriç, Z. A. (2021). *Smyrna/İzmir agorası buluntuları ışığında Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri arasındaki seramik ticareti (16-19.yüzyıl)*, (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir).
- Meriç, Z. A. (2022). Avrupa'dan Osmanlı topraklarına ithal edilen seramikler (16-19.yüzyıl). *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 10 (22), 155-182. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr>
- Oflaz, M. (2007). Niğde. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33, İstanbul, 92-95.
- Oral, Ö. (2009). *Alanya Kalesi kazılarında çıkan Avrupa porselenleri*. (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara).
- Oral, Ö. (2014). Alanya Kalesi kazılarında bulunan Avrupa porselenleri üzerine bazı değerlendirmeler. *Cedrus II*, 453-466. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cedrus/issue/51819/674004>
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti tarihi*, Fikret İşıltan (Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öcal, T. (2010). Antik Tyana şehrinde günümüz Kemerhisar'a kadar olan yerleşmenin tarihsel süreci. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 22, 388 - 408. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marucog/issue/469/3804>
- Öge, A. (2010). *Hurufat defterlerinde Niğde-Bor*. (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya).
- Ögel, Z. & Soley, U. (2014). *Kahve molası: Kütahya çini ve seramiklerinde kahvenin serüveni*. İstanbul: Pera Müzesi.
- Pekmezci, H. (1992). *Tüm yönleri ile serigrafi ipek baskı*. Ankara: İlke Yayınevi.
- Rosada, G. (2004). Tyana archaeological excavations 2002. 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (26-31 Mayıs 2003, Ankara), c.2, 269-272.
- Rosada, G. (2005). Tyana-Kemerhisar archaeological excavations 2003. 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (24-28 Mayıs 2004, Konya), c. 2, 157-160.
- Rosada, G. (2006). 2004 yılı Kemerhisar/Tyana kazısı. 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (30 Mayıs-3 Haziran 2005, Antalya), c.1, 435-439.
- Rosada G. & Lachin, M. T. (2009). Excavations 2007 at Tyana. 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (26-30 Mayıs 2008, Ankara), c.3, 1-16.

- Samford, P. M. (1997). Response to a market: dating English underglaze transfer-printed wares. *Historical Archaeology*, 31 (2), 1-28.
- Sevim, S. S. (2015). *Seramik: dekorlar ve uygulama teknikleri*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sevin, V., Arslan Sevin, N. & Kalsen, H. (2011). *Harput: Kale mahallesinde Osmanlı yaşamı*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Sitare Turan, B. (1999). *İznik çinileri ve gülbenkyan koleksiyonu*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Soydan, O. (2016). Kültürel miras olarak 'Nahitiya' Niğde, *Akademik Bakış Dergisi*, (54), 54-81. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/32956/366234>
- Şahin, F. (1981). Kütahya çini-keramik sanatı ve tarihinin yeni buluntular açısından değerlendirilmesi. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 9-10, 259-286. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusty/issue/34329/380365>
- Şahin, F. (1983). *Seramik sözlüğü*. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.
- Şen, K. & Karası, Y. E. (2020). Bitlis Kalesi Osmanlı dönemi lülelerinin değerlendirilmesi (2018 yılı kazı sezonu). *Art-Sanat Dergisi*, (14), 413-440. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuarts/issue/56295/776778>
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya*. Ali Suad. (Çev.), İstanbul: Matbaa-i Âmire
- Topal, N. (2017a). 15.yüzyılda Niğde şehrinde iskan ve mahalleler. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 691-712. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/30064/298213>
- Topal, N. (2017b). Karaman eyaleti vakıf defterlerine göre Bor (1483, 1500). *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 24-34. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/386359>
- Uçar, H. (2019a). 2013-2014 yılı Edirne Yeni Saray Kazısı İznik ve Kütahya seramikleri. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (3), 365-386. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/815593>
- Uçar, H. (2019b). Archaeological proof of enjoy at Tire Kutu Han: clay pipes. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 19 (2), 119-134. Erişim adresi: [http://maajournal.com/Issues/2019/Vol19-2/9_Ucar%2019\(2\).pdf](http://maajournal.com/Issues/2019/Vol19-2/9_Ucar%2019(2).pdf)
- Ward, C. (2004). Sadana Adası batığı: 18.yüzyıl ortasına ait bir define. U. Baram, L. Carroll (Ed.), *Osmanlı Arkeolojisi* içinde (s. 188-204), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yenişehirlioğlu, F. (2013). Fincanınızda ne var?: Osmanlı döneminde günlük yaşam, sosyal değişimler ve fincan tipleri. *Yemekte Tarih Var: Yemek Kültürü ve Tarihçiliği İçinde* (s. 91-124). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yenişehirlioğlu, F. (2020). Ottoman period sources fort he study of food and pottery (15th-18th Centuries). *Multidisiplinary Approaches to Food and Foodways in the Medieval Eastern Mediterranean* içinde (s. 385-398). Lyon: MOM Editions.

Yılmaz, G. (2008). Batılılaşma Dönemi Osmanlı armağan geleneğinde porselenin yeri. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 95-112. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bujss/issue/3851>

Arşiv Belgeleri

COA. A.DVNSMHN 24/275

COA. C.AS. 431/17939.

Teşekkür

Tyana kazısı Osmanlı Dönemi konumuz buluntularını çalışmamıza izin veren kazı başkanı Prof. Dr. Osman Doğanay'a teşekkür ederiz.